GRAMATICA ARTICOLULUI

Ştefan GĂITĂNARU
Universitatea din Piteşti

Résumé: *Si on comprend correctement le phénomène de la détermination (de l'individualisation) des noms, on peut observer qu'il y a beaucoup de manifestations de l'article en dehors de celui-ci. Donc l'élimination de l'article comme partie du discours et sa réduction aux trois oppositions de la catégorie de la détermination doit être réconsidérée.*
Mots-clés: *article, détermination, individualisation*

Continuând cercetări mai vechi (Diaconescu, 1961, Guţu Romalo, 1967), noua Gramatică desfiinţează articolul ca parte de vorbire, instituindu-l ca morfem al categoriei determinării, modalitate de realizare a celor trei opoziţii (determinat definit – determinat nedefinit, nedeterminat – determinat definit, determinat nedefinit – nedeterminat) şi orientând celelalte elemente spre alte părţi de vorbire sau spre alte tipuri de flective, articolul fiind o clasă destul de eterogenă. Nu s-a observat că elementele articolului hotărât ca şi cele ale articolului nehotărât exprimă uneori şi alte valori decât cele din opoziţiile determinării; în schimb, cu elementele articolului posesiv s-a încercat să se instituie subclasa unui nou tip de pronume, semiindependent, în care, într-o manieră mai clară, s-a inclus, în ciuda unei delimitări neriguroase, şi demonstrativul.

Studiul de faţă îşi propune să arate dacă toate manifestările articolului hotărât şi nehotărât aparţin categoriei determinării şi dacă, în afară de cazurile de omonimie şi de semiindependenţă, există şi alte forme de articole ce ar putea justifica menţinerea statutului de parte de vorbire.

Determinarea este un fel de predicaţie semantică, prin care substantivul se actualizează în discurs, aşa cum s-a arătat, ca "integrator enunţiativ". Această actualizare se realizează ca un fenomen de individualizare, prin intermediul unor determinanţi (articol, pronume demonstrativ, pronume posesiv) (*DSL*, 2001, p. 167). Se precizează chiar că "În mod curent, utilizarea unui substantiv în enunţ nu este posibilă, mai ales la singular, în afara determinării" (*Ibidem*).

Trebuie precizat că substantivul poate apărea în enunţ şi în celelalte două ipostaze semantice ale sale: când desemnează o totalitate (generalizare) sau numai o parte/părţi din extensiunea substantivului respectiv.

Pentru enunţuri ca *Omul este un animal sociabil; Un copil trebuie să-şi asculte părinţii; Oamenii se deosebesc de animale; Nişte copii se joacă în parc...* se poate spune că articolele sunt morfeme, dar, în mod cert, nu ale determinării, categorie pe care articolul o devansează.

S-a făcut precizarea că acestea sunt "citiri generice" (Pană Dindelegan, 2003, p. 34), utilizări semantice cu cuantificator universal. Dintre cei trei cuantificatori (de unicitate, existenţial şi universal) numai primul reprezintă determinarea, înţeleasă ca o individualizare.

BDD-A5397 © 2006 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:26 UTC)

Cuantificatorul universal (operația de generalizare, opusă determinării) se exprimă de regulă prin pronumele şi adjectivele pronominale aşa-zise *totalitare* (Manoliu Manea, 1968, p. 101 – 109); cuantificatorul existențial se exprimă prin *partitive* (*Idem,* p. 109 – 124). În sens descrescător, dincolo de cuantificatorul de unicitate (determinare, individualizare) limba are şi posibilitatea de a marca mulțimea vidă, prin pronumele şi adjectivele pronominale negative.

Articolul participă şi el la aceste delimitări semantice: *Copilul este un univers deschis; Nişte oameni stau pe bănci; Ți-ai chemat omul? N-a venit nici***un** *părinte.*

În studiile de gramatică trebuie instituită semnificația exactă a noțiunilor. Astfel, în secvența ca *acest om*, avem o determinare, pe când în *toți oamenii* avem operația inversă, generalizarea.

În practica limbii însă, prin determiare se înțelege punerea în relație de subordonare a două elemente, indiferent de conținutul lor semantic: de aici confuzia operatorilor de cuantificare, cu reducerea lor la unul singur, cel de individualizare (determinare).

Oricum, un lucru trebuie reamintit: există modalități de manifestare a categoriei determinării care nu sunt articole, după cum sunt articole (hotărâte, nehotărâte) care nu participă numai la categoria determinării.

Dintre articolele care nu participă la categoria determinării trebuie excluse cazurile de omonimie cu elementele altor părți de vorbire: adjective numerale (*Un copil citeşte, doi scriu*), adjective pronominale nehotărâte (*Un copil citeşte, altul/ celălalt scrie; nişte orez, nişte aplauze*).

De asemenea, trebuie exclus *al*, când se foloseşte în prezența centrului de grup: *Acest copil al vecinului; Un copil al vecinului; copil al nimănui;; Copilul este al vecinului…* Se poate invoca regula unei distribuții complementare: *al* se foloseşte atunci când articolul hotărât este departe sau absent. Se observă că implicarea lui presupune fie folosirea redundantă (*Copilul acesta al vecinului*) fie, la polul opus, redă mărcile gramaticale ale unui substantiv nedeterminat (*copil al nimănui*).

Gramaticienii, chiar cei care au distribuit articolul în categoria determinării, desființându- l ca clasă, au subliniat deseori că n-are valoare determinativă: ”ca urmare, prezența lui *al* nu depinde de gradul de individualizare a celor două substantive cu care este asociat: prezența / absența lui e reglementată de reguli precise, care au în vedere alte particularități ale structurii grupului nominal decât determinarea substantivelor” (Guțu Romalo, 1985, p. 96).

Există aşadar trei ipostaze: în absența centrului de grup devine el însuşi centru şi este considerat pronume semiindependent; în structura numeralului ordinal este formant, iar în toate celerlalte situații este parte a unui morfem discontinuu de genitiv.

În acelaşi sens se consideră că şi în *un elev al meu* ar fi tot morfem al cazului genitiv, după o teorie neadecvată: formele pronumelui posesiv ar reprezenta forme de genitiv ale pronumelui personal (*GLR, I*, 2005, p. 237).

În cazul pronumelor semiindependente interesează care este statutul lor semantic şi sintactic. Astfel, s-a consemnat: “Autonomia sintactică manifestată prin capacitatea lor de a funcționa ca centru de grup este totuşi limitată, formele în discuție neputând apărea în afara prezenței unui determinant (**Cel mi-a sărit în ajutor; * Nu am veşti despre ai*). Autonomia

BDD-A5397 © 2006 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:26 UTC)

semantică limitată se completează cu o autonomie sintactică limitată" (Pană Dindelegan, 2003, p. 29).

În realitate, trebuie invocat principiul corespondenței dintre funcțiile referențiale (sens) și funcțiile sintactice: nu are sens referențial clar nu i se conferă funcție sintactică.

În *GLR, I*, 2005, se consemnează, de asemenea: "Față de *al* care este lipsit de semantică proprie, *cel* prezintă trăsături inerente de demonstrativitate" (p. 246).

Despre *al* din structura posesivului se consemnează, de asemenea: "Dacă se acordă prioritate diferențelor de comportament semantico-referențial în cele două ocurențe, vom distinge două unități lexicale omonime: al_1 formant în structura posesivului; al_2, pronume demonstrativ semiindependent" p. 235); " Dacă se acordă prioritate asemănărilor de comportament relațional şi semantico-referențial între cele două ocurențe, vom inventaria un singur element *al (...)* interpretat în toate contextele ca morfem suplimentar de marcare a relației de posesie" (p. 236).

În realitate, fiind lipsit de semantică proprie, nu poate primi funcție sintactică, ceea ce înseamnă că are statutul semiadverbelor; înseamnă, de asemenea, că nu depăşeşte statutul articolului (absența sensului şi a funcției). De aceea ar putea fi numit foarte bine *articol anaforic*. Şi atunci, pronume semiindependent ar rămâne numai *cel,* ca pronume demonstrativ cu formă redusă. Se poate vorbi de pronume semiindependent în cazul lui ori de câte ori poate fi în locuit cu *acela, ăla, ăl: cel verde (acela verde; ăla verde, ăl verde); cel de acolo (acela/ăla/ăl de acolo; cel al elevului (acela al copilului) cel al meu (acela al meu), cel de la tata (acela de la tata); cel de citit (acela de citit); cel care, cel ce (acela care, acela ce*) (*GLR, I*, 2005, p. 246).

Problema care se pune este a statului lui *cel* din contexte ca *Paltonul cel verde (Paltonul acela verde; Paltonul ăla verde)*. Aici nu poate fi considerat pronume semiindependent, deoarece prezența substantivului îi anulează rolul de substitut. Contexte similare cunoaşte şi *al*, dar el putea fi considerat morfem de genitiv sau formant al posesivului. "Atunci când nu apar ca centre de grup, deci când nu funcționează pronominal (în construcții ca: *Caietul cel nou; Caietul de istorie cel nou, Caietul de istorie cel din raftul de sus...*)" (Pană Dindelegan, 2003, 35), *cel, cea, cei, cele* rămân articole, interpretarea lor ca morfeme ale categoriei determinării fiind problematică şi din cauză că el dublează articolul hotărât: "Despre demonstrativ se spune că <adaugă o nuanță vag demonstrativă construcției, întărind astfel determinarea exprimată prin afixul *–ul*>...(Guțu Romalo, 1985, p, 96; apud Pană Dindelegan, 2003, p. 35).

În concluzie, cum s-a văzut, multe din manifestările articolului devansează categoria determinării, fără a se întoarce la funcția primă, pronominală şi fără a putea fi distribuite la alte categorii gramaticale (nu s-au instituit categoria generalizării, opusă determinării, şi nici cea a cuantificatorului existențial). Diversitatea funcțională a articolului românesc se aseamănă cu cea din limbile romanice, iar menținerea lui ca parte de vorbire este, ca şi în cazul acestora, necesară.

Bibliografie

DIACONESCU, 1961 - P. Diaconescu, *Un mod de descriere a flexiunii nominale, cu aplicație la limba română contemporană, SCL*, nr. 2;

DSL, 2001 - A. Bidu-Vrânceanu ş.,a., *Dicționar de ştiințe ale limbii*, Bucureşti, Editura Nemira;

GĂITĂNARU, 1998 - Şt. Găitănaru, *Gramatica actuală a limbii române*, Piteşti, Editura Tempora;

BDD-A5397 © 2006 Universitatea din Pitești

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:26 UTC)

GLR, 2005 - V. Guțu Romalo (coordonator), *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei;
GUȚU ROMALO, 1967 - V. Guțu Romalo, *Articolul şi categoria determinării în limba română actuală*, în I. Coteanu (coordonator) *Elemente de lingvistică structurală*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică;
GUȚU ROMALO, 1985 - I. Coteanu (coordonator) *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică;
MANOLIU MANEA 1968 – M. Manoliu Manea, *Sistematica substitutelor în româna contemporană standard*, Bucureşti, Editura Academiei;
PANĂ DINDELEGAN, 2003 – G. Pană Dindelegan, *Elemente de gramatică. Dificultăți, controverse, noi interpretări*, Bucureşti, Editura Humanitas.

BDD-A5397 © 2006 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:26 UTC)